

УДК 347(4ЄС)

В. Решота

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД ПРАВОСУДДЯ У СУДОВІЙ СИСТЕМІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Розглянуто правовий статус Європейського Суду Правосуддя Європейського Союзу (далі – ЄС). Визначено, що Європейський Суд Правосуддя є найвищою судовою інстанцією з питань права ЄС. Як складова Суду Правосуддя ЄС Європейський Суд Правосуддя основним завданням має тлумачення права ЄС та контроль за однаковим його застосуванням у всіх країнах-членах ЄС.

Ключові слова: Європейський Суд Правосуддя, Суд Правосуддя Європейського Союзу, судова система, Європейський Союз, Лісабонський договір, право ЄС, інститути ЄС.

Розвиток та реформування правової системи ЄС пов'язаний із загальними трансформаційними процесами, що відбувається у Європі. Розширення ЄС, необхідність приведення своєї нормативної та інституційної системи у відповідність до сучасних політичних, інтеграційних та економічних умов зумовлюють постійну модернізацію та вдосконалення інститутів і правових норм у сфері європейської інтеграції. Лісабонський договір 2007 р. також вніс досить серйозні зміни у правову та інституційну систему ЄС, що мало наслідком реформування практично усіх органів та інститутів ЄС.

Актуальність запропонованої статті зумовлена необхідністю дослідити правову сутність європейського суду правосуддя (далі – ЄСП) у судовій системі ЄС, зміни, що відбулись у його правовому статусі внаслідок набрання чинності Лісабонського договору, та виявити перспективи і можливість використання й впровадження у законодавстві України позитивної практики його діяльності. Україна, проголосивши курс на євроінтеграцію, повинна знати основні засади побудови та тенденції розвитку правової та інституційної систем ЄС.

Метою запропонованої статті є дослідити ЄСП у судовій системі ЄС, виявити особливості його формування, структури та порядок роботи.

Реалізація поставленої мети обумовила необхідність вирішення таких завдань:

- визначити місце європейського суду правосуддя у судовій системі ЄС;
- дослідити становлення та розвиток європейського суду правосуддя
- проаналізувати правовий статус ЄСП: склад, порядок формування та основні повноваження;
- виявити перспективи розвитку ЄСП після набрання чинності Лісабонським договором.

Питання діяльності судових органів ЄС досліджувались багатьма науковцями, серед яких необхідно назвати таких дослідників, як С. Василенко, І. Грицяк, А. Дешвуд, А. Дмитрієв, М. Ентін, С. Кашкін, В. Кернз, В. Копійка, Л. Луць, М. Микієвич, Р. Петров, Л. Тимченко, Б. Топорнін, Т. Хартлі, Т. Шинкаренко та інші. Однак внаслідок набрання чинності Лісабонського договору, ЄСП зазнав певних змін, що є предметом для подальших наукових пошуків.

Внаслідок розширення ЄС у 2004 р. та у 2007 р. виникла гостра необхідність реформувати правову та інституціональну систему ЄС, та пристосувати її під нову кількість держав, виробити нові механізми управління на рівні ЄС.

Після набуття чинності Лісабонським договором 1 грудня 2009 р. [1]. ЄС отримав статус юридичної особи (публічного права) та перейняв повноваження, що раніше поклались на Європейське Співтовариство. Право Європейського Співтовариства стало правом ЄС, а попередня назва залишилась для позначення актів та судових рішень, ухвалених до набуття чинності Лісабонським договором.

Хоча ЄС замінив собою повністю Європейське Співтовариство, однак Європейське Співтовариство з атомної енергії (далі – Євроатом) продовжило своє існування поряд із ЄС. Внаслідок цього судові установи ЄС, що були створені спочатку для Європейських Співтовариств, а потім стали органами ЄС, фактично залишились й органами Євроатому.

ЄСП (в офіційних документах часто використовується прсто Суд) є найвищою судовою інстанцією ЄС та Європейського Співтовариства з атомної енергії, яка становить верхню палату Суду Правосуддя ЄС (Суду ЄС) разом із Загальним Судом та спеціалізованими судами чи трибуналами, завданням якої є тлумачення права ЄС та забезпечення його однакового застосування у всіх державах-членах ЄС. Його головним завданням є визначення законності актів та дій ЄС та його органів, держав-членів ЄС та забезпечення однакового застосування і тлумачення права Європейського Союзу.

Із моменту створення у 1952 р. ЄСП називався Судом, із 1958 р. він став називатись Судом Правосуддя Європейських Співтовариств, а із 2009 р. – Європейським Судом Правосуддя. Місцем розташування ЄСП є м. Люксембург. Очолює ЄСП із 2003 р. V. Skouris [2].

Європейський Суд Правосуддя утворено у 1952 р. на підставі Договору про створення Європейського Співтовариства вугілля і сталі (далі – ЄСВіС) (1951 р.). На момент створення ЄСП він складався із семи суддів, шість із яких призначались по одному з числа держав-засновниць ЄСВіС, а один суддя призначався за принципом ротатції між “великими державами-членами” (Німеччиною, Італією та Францією). Перше засідання було проведено 28 листопада 1954 р. у будівлі Villa Vauban в Люксембурзі, де він і надалі засідав, поки не переїхав у 1958 р. у будівлю Côté d’Eich, а з 1972 р. – у будинок Palais.

Із 1958 р. ЄСП став спільним інститутом двох наступних Співтовариств (Європейського Економічного Співтовариства та Європейського Співтовариства з атомної енергії), відповідно до Конвенції про деякі спільні інститути, підписаної у 1957 р. У 1988 р. у результаті надмірного навантаження на ЄСП Рада ЄС (Рада Міністрів) створила Загальний Суд ЄС (до 2009 р. назва Суд Першої Інстанції). Відповідно до Маастрихтського договору (1992 р.), яким було створено ЄС, назва та функції ЄСП не зазнали суттєвих змін, а він зайняв місце у “трюхопорній системі ЄС” у межах першої опори, що стосувалась Співтовариств. Дещо розширив функції ЄСП Амстердамський договір (1997 р.), який переніс деякі повноваження, що здійснювались у межах третьої опори (співробітництво у сфері внутрішніх справ та юстиції, яке виришувалось державами-членами ЄС), до першої опори ЄС.

Із набранням чинності Лісабонського договору 1 грудня 2009 р. Суд Правосуддя Європейських Співтовариств був перейменований на ЄСП у зв’язку із ліквідацією Європейського Співтовариства та опор ЄС [3].

ЄСП є найвищою судовою інстанцією ЄС, що діє на підставі права ЄС. Застосування та тлумачення національного права держав-членів ЄС є поза компетенцією ЄСП, який не є вищою інстанцією у відношенні до всіх судів держав-учасниць ЄС, тобто рішення національних судів не можна оскаржити до ЄСП. Проте право ЄС та судова практика має застосовуватись при розгляді справ національними судами держав-членів ЄС.

ЄСП формується та функціонує відповідно до Договору про ЄС, Договору про функціонування ЄС, а також договору про створення Європейського Співтовариства з атомної енергії. Детальніше положення щодо функціонування, а також процедура діяльності ЄСП регламентовані у Статуті ЄСП, затвердженому протоколом №3 до засновницьких договорів ЄС, а також у Регламенті Суду.

ЄСП складається з суддів за кількістю держав-членів (ст. 19 (2) Договору про ЄС), яким допомагають 8 Генеральних адвокатів (ст. 252 Договору про діяльність ЄС). Судді та Генеральні адвокати призначаються на шестирічний термін із правом повторного призначення на цю посаду за спільною згодою урядів держав-членів. Кожні три роки відбувається оновлення половини складу суду (13, а потім 14 членів) і чотирьох Генеральних адвокатів. Засновницькі договори ЄС вимагають, щоб ці особи призначались з-поміж правників-експертів, незалежність та неупередженість яких не викликає жодного сумніву, які відповідають вимогам, що ставляться для зайняття найвищих судових посад у відповідних країнах або, які є визнаними фахівцями. Перед вступом на посаду судді складають присягу, що вони зобов'язуються виконувати свої обов'язки безпристрасно та добросовісно, дотримуючись таємниці судових справ.

Голова ЄСП обирається суддями з їх числа на трирічний строк із правом повторного призначення на цю посаду. Він головує на засіданнях суду та розгляді судових справ, направляє справи на розгляд судових палат та визначає суддю (суддів) доповідача (доповідачів). Рада ЄС може тимчасово призначити помічника для Голови ЄСП чи суддів-доповідачів.

ЄСП складається з шести палат, до складу кожної палати входить 3, 5 або 7 суддів. Більшість справ, що розглядаються ЄСП, слухаються в палатах, хоча можливий їх розгляд і на пленарному засіданні Великою Палатою, яка складається із 13 суддів, якщо цього забажає держава-член або орган ЄС, що є стороною у справі. У деяких випадках, передбачених Договором про функціонування ЄС, або в особливо важливих справах, ЄСП може розглядати справи у повному складі. Кожна палата обирає її голову. Палата, яка складається із п'яти суддів обирає голову строком на три роки, а палата, в якій є три судді – на один рік.

Генеральні адвокати не входять до складу ЄСП і є незалежними експертами. 5 із 8 Генеральних адвокатів мають право призначати 5 “великих держав” ЄС (Німеччина, Франція, Італія, Іспанія та Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії), а інші 3 позиції призначаються по чергово за принципом ротації між 22 країнами-членами ЄС в алфавітному порядку назв цих країн. На вимогу Польщі, яка неодноразово просила надати їй право призначати Генерального адвоката на рівні з іншими 5 “великими державами” ЄС, Лісабонський договір передбачив, що на вимогу ЄСП кількість Генеральних адвокатів може бути збільшена до 11, 6 із яких буде закріплено за “великими державами”, враховуючи Польщу.

Генеральні адвокати надають на судовому засіданні неупереджений, об'єктивний та мотивований висновок по справі, що розглядається судом (ст. 252

Договору про функціонування ЄС), який, проте, не є обов'язковим для суду. На практиці судді зазвичай зважають на висновки Генеральних адвокатів, які часто обираються з числа колишніх суддів або навпаки.

ЄСП призначає секретаря суду строком на шість років, а також може призначити декілька помічників секретаря суду. Секретар ЄСП у своїй роботі допомагає виконувати усі офіційні обов'язки ЄСП, його голови та голів палат. Він також відповідає за діловодство ЄСП, протоколи суду, печатки, архіви та публікації. Він також уповноважується головою ЄСП здійснювати контроль за адміністративним та фінансовим управлінням суду, його рахунками.

Суд діє колегіально, його рішення представляють думку ЄСП загалом. Рішення ЄСП є дійсними, якщо під час слухання справи бере участь непарна кількість суддів, а рішення приймаються простою більшістю голосів. Згідно із ст. 17 Регламенту ЄСП, засідання палати, що складається з трьох чи п'яти суддів, є правочинним, якщо на ньому присутні три судді. Для правочинності засідання Великої Палати необхідна присутність 9 суддів, а для засідання у повному складі – 15 суддів.

ЄСП у своїх рішеннях також закріпив також обов'язок органів державного управління та національних судів безпосередньо застосовувати закони ЄС у повному обсязі у межах своєї компетенції і з метою захисту прав та свобод громадян, які також можуть посилаються на норми права ЄС, що підлягають першочерговому та безпосередньому застосуванню органами держав-членів ЄС [4].

Так, ЄСП, відповідно до ст. 19 (1) Договору про ЄС, забезпечує дотримання законності під час тлумачення та застосування права ЄС (Договорів ЄС та актів органів ЄС). З цією метою ЄСП має широкі повноваження слухати різноманітні види справ. За процедурою преюдиціального (попереднього) розгляду ЄСП може приймати рішення щодо тлумачення положень засновницьких договорів ЄС, а також щодо чинності та тлумачення актів інституцій, органів чи агентств ЄС. Тобто у випадках, коли перед національним судом постає питання необхідності тлумачення вказаних вище правових норм, то цей суд може, а у випадку, коли його рішення не підлягають оскарженню – зобов'язаний звернутись до ЄСП, який своєю чергою має прийняти з цього питання рішення. Рішення ЄСП у таких випадках є обов'язковими для застосування судами держав-членів ЄС.

Крім того, ЄСП приймає рішення щодо законності актів, прийнятих Європейським Парламентом і Радою ЄС, Європейською Комісією та Європейським Центральним Банком, зокрема акти, що створюють правові наслідки для третіх осіб, крім рекомендацій та думок, що не мають обов'язкової юридичної сили; щодо бездіяльності Європейського Парламенту, Європейської Комісії чи Ради ЄС, що суперечить праву ЄС; щодо компенсації шкоди, що виникає із позадоговірних зобов'язань внаслідок заподіяння шкоди громадянам органами чи посадовими особами ЄС, а також щодо невиконання державами-членами ЄС своїх зобов'язань. Крім того, ЄСП є арбітром для вирішення компетенційних та інших спорів між органами ЄС. ЄСП є апеляційною інстанцією для оскарження рішень Загального Суду ЄС із питань права, а у виняткових випадках й рішень Трибуналу державної служби ЄС.

Суд також визнав принцип відповідальності держав-членів за порушення законодавства ЄС, яке, по-перше, відіграє важливу роль у зміцненні захисту прав індивідів нормами права ЄС і, по-друге, може сприяти більш належному застосуванню положень права ЄС державами-членами.

Процедура слухання справ у суді регламентована детально у регламенті ЄСП, що зазвичай включає дві стадії: усну та письмову. Слухання проводиться на одній з офіційних мов ЄС, яку обирає позивач, однак робочою мовою та мовою, якою проводяться наради суддів, готуються проекти судових рішень, є французька. Генеральні адвокати можуть робити висновки на будь-якій офіційній мові ЄС.

Значення ЄСП у посиленні законності та захисту прав громадян ЄС постійно зростає, що призводить і до збільшення кількості справ, що надходять до суду. Так, у 2008 р. у Суд ЄС надійшло понад 1300 справ, що зумовлює необхідність збільшення бюджету суду, що зріс до 238 млн євро у 2009 р. [5].

Рішення ЄСП займають особливе місце в системі джерел права ЄС. У своїх рішеннях ЄСП встановлює загальні принципи тлумачення та застосування принципів права ЄС, що є обов'язковими для національних судів держав-членів ЄС. За всю історію діяльності ЄСП його рішення створили правові принципи, що стали основоположними в розвитку правової системи ЄС, зокрема свобода руху товарів та осіб, свобода надання послуг, заборона дискримінації та рівність у правах, принцип європейського громадянства тощо[6].

Незважаючи на важливе значення ЄСП у судовій системі ЄС, останнім часом є досить багато критичних висловлювань щодо надмірного розширення компетенції ЄСП як наслідок його діяльності, що виходить за межі законодавства ЄС. Так, колишній президент ФРН Р. Херцог попередив, що Європейський суд перевищив свої повноваження, здійснюючи тлумачення права ЄС, що у своїх рішеннях ЄСП встановив принципи права, які суперечать волі законодавця і стали підставою для подальших судових Мангольд, на підстав якого було скасовано німецький закон, що стосувався дискримінації та прав літніх працівників.

Голова Конституційного суду Бельгії, М. Боссайт, сказав, що як Європейський суд, так і Європейський суд з прав людини беруть все більше повноважень, розширивши їх та, створюючи серйозну загрозу “уряду суддів”. Він заявив, що “судді ухвалюють часто рішення, що мають досить значні негативні фінансові наслідки для держав-членів без розуміння особливостей національного права, так як вони складаються з іноземних суддів”. Деякі депутати Європарламенту та представники промисловості критикували рішення проти використання гендерного підходу як фактора визначення премій за страховими продуктами, що, на їх думку, є дискримінаційним [7].

Розвиток прецедентного права ЄС відображає вагомий внесок ЄСП у розбудову правової та інституційної системи ЄС, у створення правового підґрунтя для захисту прав та свобод людини і громадянина в ЄС, в однаковому застосуванні та тлумаченні права ЄС органами ЄС та державами-учасниками ЄС. Питання впливу ЄСП на національні правові системи є досить цікавим та малодослідженим, що потребує подальших наукових пошуків і досліджень.

Література

1. Treaty amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community // Council of the European Union [Electronic resource]. — Access mode : http://consilium.europa.eu/cms3_fo/showPage.asp?id=1317&lang=en.
2. CVRIA [Electronic resource]. — Access mode : http://curia.europa.eu/jcms/jcms/Jo2_7026.
3. Путівник по Лісабонському договору [Електронний ресурс]. — Режим доступу : eu.prostir.ua/data?t=1&q=242584.

4. Arnall A. The European Union and its Court of Justice [Text] / Anthony Arnall. — Oxford : Oxford University Press, 1999. — S. 68.

5. The future of the judicial system of the European Union [Text] / Alan Dashwood. — Portland ; Oregon : Hart Publishing, 2001. — S. 15.

6. Право Європейського Союзу [Текст] : навч. посіб. / за заг. ред. Р. А. Петрова. — 3-тє вид., змін. і доп. — К. : Істина, 2010. — 376 с.

7. Alec Stone Sweet. The European Court of Justice and the Judicialization of EU Governance // Living Reviews in European Governance [Electronic resource]. — 2010. — № 5. — Access mode : <http://europeangovernance.livingreviews.org/Articles/lreg-2010-2>.

V. Reshota

EUROPEAN COURT OF JUSTICE IN THE JUDICIAL SYSTEM OF THE EUROPEAN UNION

Legal status of the European Court of Justice of the European Union (hereinafter - EU) is considered. It is determined that the European Court of Justice (officially the Court of Justice) is the highest court in the European Union in matters of European Union law. As a part of the Court of Justice of the EU European Court of Justice has the task to interpret EU law and ensure its equal application across all EU member states.

Key words: European Court of Justice, Court of Justice of the European Union, judicial system, European Union, Lisbon Treaty, EU law, EU institutions.